

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛІЗОВАНОСТІ
ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ З
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ»**

Виконала: здобувач вищої освіти
2 курсу групи SoO2-M23z
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Мигаль Світлана Богданівна

Керівник: **Миронова С. П.**,
доктор педагогічних наук, професор

Кам'янець-Подільський – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛІЗОВАНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ	6
1.1. Характеристика поняття «соціалізованість»	6
1.2. Особливості розвитку соціалізованості у дітей з нормотиповим розвитком та при порушеннях інтелекту.....	16
1.3. Методики та технології формування соціалізованості у дітей з порушеннями інтелекту	23
Висновки до першого розділу.....	28
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛІЗОВАНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ПОМІРНОГО СТУПЕНЯ	30
2.1. Методика вивчення соціалізованості у здобувачів початкової освіти з інтелектуальними порушеннями помірною ступеня.....	30
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	37
Висновки до другого розділу	49
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВИХ НАВИЧОК У ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ПОМІРНОГО СТУПЕНЯ...50	
3.1. Методика формування соціально-побутових навичок у здобувачів початкової освіти з інтелектуальними порушеннями помірною ступеня	50
3.2. Динаміка та ефективність формування соціально-побутових навичок у здобувачів початкової освіти з інтелектуальними порушеннями помірною ступеня.....	64
Висновки до третього розділу.....	67
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ.....	84

ВСТУП

Сьогодні освіта переживає кардинальні зміни. Її головна мета – не просто передати знання, а навчити дитину жити в сучасному світі, розв’язувати різноманітні проблеми та успішно взаємодіяти з оточенням. Особлива увага приділяється розвитку в дітей з особливими потребами життєвих навичок, які допоможуть їм повноцінно інтегруватися в суспільство. Системний підхід до розвитку життєвих компетентностей у дітей з особливими потребами є запорукою їхньої успішної адаптації в соціумі.

Створення рівних умов для всіх – це не лише моральний обов’язок, але й необхідна умова для розвитку демократичного суспільства в Україні. До недавнього часу діти з помірними інтелектуальними порушеннями в Україні вважалися нездатними до навчання. Однак, сьогодні ми розуміємо, що це не так. Ці діти мають свої особливості, але здатні навчатися і розвиватися.

Актуальність теми. Проблема формування соціалізованості дітей з інтелектуальними порушеннями є надзвичайно актуальною в сучасному суспільстві. З одного боку, це пов’язано з зростанням кількості дітей з особливими освітніми потребами, а з іншого – зі зміною суспільних уявлень про а рівні можливості для всіх.

У психолого-педагогічній літературі розглянуто питання проблеми соціалізації та соціалізованості: Г.М. Андрєєва, Т.В. Кравченко, В.В. Москаленко, І.П. Рогальська, Л.С. Виготський, О.П. Хохліна; В.Г. Городяненко та ін. Здійснено низку досліджень, що присвячені особливостям соціалізації осіб з обмеженими психофізичними можливостями: В.І. Бондар, О.П. Глоба, В.В. Засенко, Т.В. Сак, Є.П. Синьова, О.П. Хохліна та ін. Проблема соціалізації дітей з вадами інтелектуального розвитку у широкому розумінні розглядається у працях О.М. Вержиковської, О.В. Гаврилова, А.М. Висоцької, В.М. Синьова, О.П. Хохліної, Л.М. Шипіциної, та ін.

Недорозвинення пізнавальних процесів у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями призводить до низької ефективності засвоєння соціальних понять, норм суспільного життя, порушень емоційноособистісної сфери, підвищує ймовірність соціальних відхилень в індивідуальній поведінці особистості (В. Воронкова, О. Дмитрієва, О. Двуреченська, В. Коваленко, І.

Татьянчикова, В. Синьов, О. Хохліна). Тож особливого значення набуває проблема виявлення особливостей та рівня соціалізованості школярів з інтелектуальними порушеннями на різних вікових етапах з метою створення умов для їхньої соціальної реабілітації та інтеграції, розвитку їх самостійності та життєво важливих компетенцій.

Проблема соціалізації дітей з особливими потребами є однією з найважливіших у сучасній спеціальній педагогіці. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених цій проблемі, наукові знання в цій галузі все ще не є достатніми для того, щоб забезпечити ефективну соціалізацію кожної дитини з особливими потребами. Існуючий розрив між теорією і практикою потребує подолання. Суспільство очікує від науки нових знань та інноваційних підходів, які допоможуть забезпечити повноцінне життя і розвиток дітей з особливими потребами.

Постановка проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених проблемі соціалізації та соціалізованості дітей з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня, питання формування їхньої соціальної компетентності залишається недостатньо вивченим. Існуючий розрив між теорією та практикою, а також відсутність єдиного підходу до вирішення цієї проблеми ускладнюють процес соціалізації таких дітей.

Метою даного дослідження є аналіз теоретичних засад та практичних аспектів формування соціалізованості у дітей з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня у початковій школі, а також розробка рекомендацій для педагогів щодо ефективної організації цього процесу.

Об'єкт дослідження - процес формування соціалізованості у здобувачів освіти з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня прояву.

Предмет дослідження - соціалізованість дітей з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня у початковій школі.

У відповідності до сформованої мети визначено завдання дослідження:

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати науково-теоретичні підходи до проблеми соціалізованості дітей, уточнити поняття «соціалізація» та «соціалізованість».
2. Визначити особливості розвитку соціалізованості у дітей з

порушеннями інтелекту.

3. Охарактеризувати особливості розвитку соціалізованості дітей з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня прояву.

4. Розглянути різноманітні методи та прийоми, що сприяють формуванню соціальних навичок у дітей з інтелектуальними порушеннями.

5. Розробити практичні рекомендації для педагогів щодо розвитку соціалізації та формування соціалізованості у дітей початкової школи з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня прояву.

Практичне значення результати дослідження можуть бути використані для розробки програм та методик соціалізації та соціалізованості у дітей з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня, а також для підвищення кваліфікації педагогів.

Наукова новизна дослідження: полягає у розробці комплексного підходу до формування соціалізованості у здобувачів освіти з інтелектуальними порушеннями, який враховує як теоретичні засади, так і практичні аспекти.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі Тернопільської спеціальної загальноосвітньої школи Тернопільської

Апробація роботи. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювались на науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. За результатами дослідження опубліковано наукову статтю «Соціалізація у дітей з нормотиповим розвитком та при порушеннях інтелекту».

Структура роботи:

Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

ВИСНОВКИ

Соціалізація і соціалізованість - це два взаємопов'язаних поняття, які відіграють важливу роль у розвитку особистості. Розуміння їхньої сутності допомагає нам краще зрозуміти, як людина взаємодіє з суспільством і як формується її особистість.

Соціалізація – це складний і багатогранний процес, що охоплює все життя людини та відображає її постійну взаємодію з соціальним середовищем. Це не просто засвоєння готових норм і цінностей, а активне конструювання власної соціальної ідентичності. Соціалізованість – це результат цього процесу, що проявляється у здатності індивіда успішно взаємодіяти з іншими людьми, адаптуватися до змінних соціальних умов, виконувати соціальні ролі та дотримуватися соціальних норм.

Розвиток соціалізації у дітей з порушеннями інтелекту має свої особливості, які відрізняються від нормотипового розвитку. Ці особливості зумовлені пізнавальними, мовленнєвими та емоційними труднощами, які характерні для цієї категорії дітей.

Формування соціалізації у дітей з порушеннями інтелекту – це тривалий і трудомісткий процес, який вимагає знань, терпіння і професіоналізму від фахівців. Завдяки правильно організованій роботі можна досягти значних успіхів у розвитку соціальних навичок у дітей з особливими потребами.

Розвиток соціалізації у дітей з порушеннями інтелекту має свої особливості, які вимагають від фахівців індивідуального підходу до кожної дитини. Рання діагностика, спеціальні освітні програми, підтримка сім'ї та створення адаптивного середовища – все це є важливими компонентами успішної соціалізації дітей з особливими потребами.

Соціалізація триває протягом усього життя людини і має свої особливості на різних його етапах. Ці етапи можна співставити з віковою періодизацією життя людини: дошкільний, шкільний вік, молодість, зрілість, похилий вік, старість. Кожний віковий етап має свої можливості й особливості соціалізації людини.

Для дітей з інтелектуальними порушеннями процес соціалізації має свої особливості. Їм може бути складніше засвоювати соціальні норми і правила, розвивати комунікативні навички та будувати міжособистісні відносини. Тому для таких дітей особливо важлива спеціальна педагогічна підтримка, спрямована на розвиток їхніх соціальних навичок.

До основних груп методів соціалізації належать: словесні (розповіді, бесіди, пояснення), наочні (демонстрації, ілюстрації) та практичні (ігри, вправи, проекти), можуть бути використані в процесі соціалізації на кожній з основних стадій, що залежить від мети впливу на особистість і від конкретного змісту діяльності педагога й учня, в якому вона реалізується. Застосування цих методів дозволяє формувати у дитини ключові компоненти соціалізації: спілкування, діяльність та самосвідомість. Вибір методів залежить від конкретних цілей навчання і виховних завдань.

Результатами роботи педагогів у дитячому колективі, в розумінні соціалізованості дитини із інтелектуальними порушеннями помірного ступеня прояву можна вважати те, що дитина набула систему способів, які дозволятимуть їй справлятися зі схожими проблемними ситуаціями, тобто дитина набула досвіду, має відповідні знання та вміння і може самостійно приймати адекватні рішення.

Отримані результати та проведений аналіз щодо соціалізованості учнів початкової школи з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня дають нам підстави зробити наступні висновки:

- діти часто мають поверхневі, недостатні, нечіткі знання про правила і норми соціальної поведінки і спілкування. Це проявляється в труднощах з розумінням і дотриманням правил гри, у виникненні конфліктів з однолітками та дорослими;
- діти демонструють низький рівень соціальної активності, віддаючи перевагу самотності або пасивній участі в групових заходах. У них спостерігається недостатньо розвинена потреба у спілкуванні та взаємодії з оточуючими;
- спостерігається недостатня соціально-психологічна соціалізованість, здебільшого це стосується емоційного комфорту, сприйняття себе та інших;

- діти з низькою самооцінкою часто мають недиференційовані та некритичні уявлення про себе, що проявляється в їхній невпевненості у власних силах та схильності до порівняння себе з іншими;
- дітям складно усвідомити свої можливості та знайти способи їх реалізації;
- обмежені можливості у виконанні точних рухів та відсутність розвиненого мовлення перешкоджають повноцінній участі дітей у іграх, навчанні та інших видах діяльності;
- значна частина дітей стикається з труднощами у формуванні адекватної самооцінки, їм складно оцінювати свої досягнення та можливості, а також оцінювати дії інших людей. Вони не проявляють інтересу до спільної діяльності, не мають власної точки зору або бояться її висловити, і не відчують потреби у самостійності;
- діти з ІППС демонструють відхилення в соціалізації, що проявляються в труднощах з встановленням міжособистісних контактів, співпрацею та дотриманням соціальних норм;
- виконуючи прості побутові завдання, діти з ІППС відчують себе більш компетентними та впевненими у своїх силах, що сприяє підвищенню їхньої самооцінки;
- більшість учнів з інтелектуальними порушеннями знаходиться на низькому рівні загальної соціалізованості.

Результати дослідження демонструють, що діти з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня досягли значних успіхів у розвитку таких соціальних навичок, як співпраця, комунікація, емпатія та дотримання правил. Вони стали більш чутливими до емоційних станів інших людей, краще розуміють соціальні ситуації та можуть адекватно реагувати на них. Ретельної уваги потребує засвоєння учнями з інтелектуальними порушеннями знань, умінь і навичок, норм поведінки, які забезпечать успішність їхньої адаптації. Доцільним є посилення роботи щодо формування соціальних і моральних норм, цінностей, правил поведінки тощо.

Одним із найбільш актуальних завдань сучасної освіти є забезпечення соціалізації та соціалізованості дітей з інтелектуальними порушеннями

помірного ступеня прояву початкової освіти. Діти стикаються зі значними труднощами у спілкуванні та взаємодії з оточуючими через обмежені розумові здібності. Це робить питання їхньої соціалізації особливо гострим.

Формування соціально-побутових навичок у дитини з інтелектуальними порушеннями не відбувається самотійно, а потребує спеціально організованої педагогічної роботи, що враховує наявні можливості учня і орієнтує на найближчі цілі.

Забезпечення соціалізованості школярів у дослідженні розглядаємо в аспекті корекційно-розвивальної роботи, яка здійснюється в умовах спеціального навчального закладу і результатом якої є розвиток соціалізації і як заключний етап соціалізованість.

Експериментальна робота здійснювалась з урахуванням основних педагогічних принципів навчання і виховання, базовими серед яких були: корекційно-розвивальної спрямованості, систематичності та послідовності, доступності, індивідуального і диференційованого підходу. Провідну роль у формуванні соціально-побутових навичок в учнів даної категорії відіграють корекційні заняття із соціально-побутового орієнтування (СПО). Це спеціальні заняття, спрямовані на практичну підготовку учнів до самотійного життя і праці, на формування у них знань і вмінь, що сприяють соціальній адаптації, на підвищення загального розвитку.

Основними методами формування соціально-побутових навичок у здобувачів початкової освіти з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня є:

- Демонстрація та імітація.
- Підкріплення.
- Розбиття складних завдань на простіші компоненти.
- Ігрові методи.
- Використання наочності.
- Екскурсії.

Отже, навчання способів засвоєння суспільного досвіду є важливим завданням корекційно-розвивальної роботи з дітьми з інтелектуальними та комплексними порушеннями розвитку.

На основі нашого експерименту були розроблені етапи формування соціально-побутових навичок в учнів з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня у здобувачів початкової освіти:

- ✓ Починайте з легкого.
- ✓ Розбивайте завдання на маленькі частини.
- ✓ Починаючи навчання нових навичок, спочатку використовуйте прості і легкі завдання, а потім поступово підвищуйте рівень їхньої складності.
- ✓ Дотримуйтесь послідовності дій. Будь-яку дію можна представити у вигляді послідовних маленьких кроків.
- ✓ Навчайте у прямій і зворотній послідовності.
- ✓ Поступово заохочуйте її до самостійного виконання побутової дії.
- ✓ Мотивуйте, створюйте ситуацію успіху.
- ✓ Узагальнюйте набуті навички.
- ✓ Спонукайте до мовленнєвої діяльності.

Результати нашого експерименту дають можливість стверджувати, що особливістю формування соціально-побутових навичок учнів початкової школи з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня є:

- ✓ Навчання кожного учня в зоні його найближчого розвитку.
- ✓ Виділення комплексу спеціальних корекційно-розвивальних завдань.
- ✓ Застосування ігрової форми як домінуючої. Гра розглядається не як розвага і відпочинок, а як метод і засіб навчання і корекції.
- ✓ Виховання емоційно-ціннісного ставлення до навчання – викликання емоцій, найбільш збереженою боку психічної діяльності дітей, з метою пробудження пізнавальних потреб і підвищення мотивації навчання.
- ✓ Стимулювання внутрішньої активності учня (мотивації).
- ✓ Наявність пропедевтичного (підготовчого) періоду в навчанні.
- ✓ Організація предметно-практичної діяльності дітей з конкретними предметами.
- ✓ Поділ матеріалу на складові частини, вивчення кожної окремо з подальшим об'єднанням в систему знань при цілеспрямованому формуванні, уточнення і закріплення наявного досвіду.

✓ Поступове ускладнення самостійних дій дітей: перехід від дій по наслідуванню до дій за зразком, до мовної інструкції, яка повинна бути чітко сформульована.

✓ Зміна видів діяльності на занятті, привернення уваги дітей до нових видів діяльності з метою утримування уваги.

✓ Поєднання індивідуальної і групової форм роботи на уроці. Завдання, як правило, повинна виконувати кожна дитина відповідно до своїх можливостей і з використанням необхідної допомоги педагога.

✓ Часте повторення матеріалу; застосування його в нових ситуаціях.

✓ Активна роль вчителя в організації навчальної діяльності учнів, але диференційована по їх віковим групам та пізнавальним можливостям.

✓ Використання специфічних методів, прийомів і засобів корекції.

✓ Забезпечення успіху в розвитку особистості (рефлексія).

✓ Обов'язкова емоційна позитивна оцінка учителем найменших досягнень дитини.

Метою навчання учнів з інтелектуальними порушеннями соціально-побутовим навичкам є формування життєво значущого мінімуму практичних умінь, який дозволить їм правильно орієнтуватися у навколишньому світі і самостійно організовувати свій побут.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеевко Т.Ф. Соціалізація особистості: можливості й ризики. Науково-метод. посібник / Т.Ф. Алексеевко. К., 2007. 152с.
2. Блеч Г. «Соціальні історії як засіб соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями» «Особлива дитина: навчання і виховання», №3.2021 с.37-48;
3. Выготский Л.С. Собрание сочинений в 6-ти томах. Т. 5. Основы дефектологии / Под.ред. Т.А. Власовой. – М.: Педагогика, 1983. – 368 с.
4. Вержиховська О. М. Моральне виховання дитини з порушеннями інтелекту молодшого шкільного віку в сім'ї / О. М. Вержиховська // Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка, Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – 2008. – Вип. 2.- С. 36–44.
5. Висоцька А. М. Організація позакласної виховної роботи в спеціальних навчальних закладах для дітей з розумовою відсталістю (5-10 класи): метод. рек./А. М.Висоцька. К.: ВГСПО «Нац. Асамблея інвалідів України», 2012.106 с.
6. Висоцька А. М. Теоретичні засади формування соціальної поведінки учнів спеціальних шкіл-інтернатів / А. М. Висоцька // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі : наук.- метод. зб. / за ред. : В. І. Бондаря, К. В. Луцько. – К. : Ін-т дефектології АПН України, 2000. – С. 43–46.
7. Вчимося жити самостійно: навч.-метод. посіб. [для роботи з учнями випускних класів інтернатних закл.] / Ж. В. Петрочко, О. М. Безпалько, О. М. Денисюк та ін.; Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді. К., 2002. 204с.
8. Гаврилов О. В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі : навч. посіб. / О. В. Гаврилов. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. – 310 с.
9. Гаяш О.В. Корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливостями психофізичного розвитку : Науково-методичний посібник для вчителів інклюзивного навчання, асистентів учителів, які працюють з дітьми з психофізичними порушеннями в умовах загальноосвітніх навчальних закладів, соціальних педагогів, батьків / Укладач О. В. Гаяш. – Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2016. – 120 с.
10. Гіренко Н. Соціально-побутове орієнтування в допоміжній школі :

метод. Посібник. Слов'янськ, 2011.- 130 с.

11. Гіренко Н. Методика викладання соціально-побутового орієнтування в спеціальній школі: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта». Слов'янськ, 2016. - 132 с.

12. Глоба О.П. Регіональне реабілітаційне середовище як фактор соціалізації дітей і молоді з обмеженими психофізичними можливостями: монографія / О.П. Глоба. Краматорськ: ДДМА, 2011. 348с.

13. Глоба О. П. Про національну систему надання корекційно-реабілітаційних послуг в Україні. Інклюзивна освіта: досвід і перспективи: монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. С. 76–88.

14. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі / навчально-методичний посібник /авт.: Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, Н. Квітка, А. Лапін – К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. – 208 с.

15. Дефектологічний словник: навчальний посібник / За ред. В.І.Бондаря, В.М. Синьова. К.: МП «Леся», 2011. 528с.

16. Дмітрієва І. Особливості проведення екскурсії на уроках соціально-побутового орієнтування в допоміжній школі : Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2011. –С. 23, 15

17. Журавльова Л.С. Соціальна адаптації молодших школярів із особливостями психофізичного розвитку // Режим доступу <https://aqce.com.ua/download/publications/189/253.pdf/>

18. Заверико Н.В. Особливості соціалізації підлітків і молоді в сучасних умовах / Н.В. Заверико // Соціальна педагогіка: теорія та практика. К., 2005. № 1. С. 30-36.

19. Засенко В. В., Колупаєва А. А. Діти з особливими потребами: пріоритетні напрями державної політики України в галузі освіти, соціального захисту й охорони здоров'я // Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання. 2014. № 3. С. 20-29. 171

20. Засенко В.В. Спеціальна освіта: стан і пріоритети розвитку. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: наук.- метод. зб. / за ред.: В.В.Засенка, А.А.Колупаєвої. К.: Науковий світ, 2010. С. 3-7.

21. Коваленко Є.В. kovalenkov811@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-7792-4653> Особливості мотиваційно-ціннісного компонента соціалізованості молодших школярів з інтелектуальними порушеннями // Режим доступу [//https://aqce.com.ua/download/publications/664/641.pdf/](https://aqce.com.ua/download/publications/664/641.pdf/)

22. Колупаєва А.А. Стратегічні напрями сучасної освітньої політики України. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: наук.-метод. зб. / за ред.: В.В.Засенка, А.А.Колупаєвої. К.: Науковий світ, 2010. С. 7-13.

23. Конвенція про права інвалідів: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН №61, прийнята 61-ю сесією Генеральної Асамблеї ООН 13 грудня 2006 р. [неофіційний переклад]. К.: ВГСПО «НАІ України», 2007.40 с.

24. Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку /навчально-методичний посібник / Чеботарьова О. В., Блеч Г. О., Гладченко І. В., Бобренко І. В., Мякушко О. І., Сухіна І. В., Трикоз С. В. За наук. ред. О.В. Чеботарьової, О.І. Мякушко. – К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. – 558 с.

25. Кравченко Т.В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи: монографія / Т.В. Кравченко // Інститут проблем виховання АПН України. К.: Фенікс, 2009.416 с.

26. Кузнєцов М.А. Шкільні страхи: види, умови прояву та шляхи подолання: Монографія / М.А. Кузнєцов, І.В. Бабарикіна. Х., ХНПУ, 2012. 227с.

27. Лавриченко Н.М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы / Н.М. Лавриченко. К.: ВіРАІНСАЙТ, 2000. 444с.

28. Миронова С.П. Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / С.П.Миронова. - Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. – 164 с..

29. Миронова С. Методика корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності : підручник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. 260 с.

30. Миронова С.П. Робота фахівців з сім'ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами / С. П. Миронова//Актуальні питання корекційної освіти. 2017, № 9.

31. Модельна навчальна програма з предмету «Соціально-побутове

орієнтування для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку помірного та важкого ступеня»
 Автори: Чеботарьова О.В., Анохіна О. А. Ляшенко В.В. Тороп К. С. (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.10.2022 № 899)

32. Москаленко В. В. Социализация личности / В. В. Москаленко. К.: Вища шк., 1986. 200 с.

33. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія. Підручник: у 2 кн. / Л. Е. Орбан-Лембрик. Чернівці: Книги-XXI, 2010. Кн. 1. 2010. 464 с.

34. Панагушина О.Є. Соціалізація дітей підліткового віку у діяльності молодіжних організацій: Монографія / О.Є. Панагушина // За ред. Н.Слюсаренко. Херсон: РІПО, 2010. 248с.

35. Піканова Н.В. [Педагогічні основи забезпечення соціалізації дітей з особливими освітніми потребами](#)// Освіта осіб з особливими потребами: виклики сьогодення/Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції 21 червня 2018 року. – К.: «Наша друкарня». – 2018. – С.121-133.

36. Програми для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей. Виховна робота (5-10 класи) / уклад. : А. М. Висоцька. К.: ВГСПО «Нац. Асамблея інвалідів України», 2012.198

37. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Соціально – побутове орієнтування» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з інтелектуальними порушеннями Автор: Ярмола Н.А., канд. пед. наук, старший науковий співробітник відділу освіти дітей з інтелектуальними порушеннями Інституту спеціальної педагогіки НАПН України, Київ 2018 р.

38. Програми з корекційно-розвиткової роботи для 5-9(10) класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з інтелектуальними порушеннями «Соціально-побутове орієнтування 5-10 класи». Автори: Остапенко Л.І., вчитель-дефектолог вищої кваліфікаційної категорії, «старший вчитель», директор спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату №17 м. Києва, Тарновська Л.І., вчитель-дефектолог вищої кваліфікаційної категорії, «старший вчитель» спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату №17 м. Києва. Укладач: Міненко Г.В., Київ 2016 р.

39. Рибалка В.В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників: Монографія / В.В. Рибалка // За ред. Г.О.Балла. К.: ІПППО АПН України, 1998. 160с.

40. Рогальська І.П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід: Монографія / І.П. Рогальська. К.: Міленіум, 2008. 400с.

41. Синьов В., Матвеева М., О. Хохліна Психологія розумово відсталої дитини : підручник. Київ : Знання, 2008.359 с.

42. Синьов В. М. Методологія та теорія досліджень в галузі дефектології / В. М. Синьов // Збірник наукових праць Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Сер. Соціально-педагогічна / за ред. : О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – Вип. XV. – С. 7–9.

43. Спеціальна методика навчання соціально-побутового орієнтування. Методичні вказівки до самостійної роботи для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності 016 «Спеціальна освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти / Укладач О.І. Утьосова. Ужгород: ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2024. – 100 с.

44. Татяничкова І. В. Корекційно-розвивальна програма забезпечення соціалізації дітей з вадами інтелектуального розвитку в спеціальному навчальному закладі : метод. рек. практ. працівникам спец. загальноосвіт. шкіл / І. В. Татяничкова. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2014. 163с.

45. Татяничкова І.В. Методичні основи забезпечення соціалізації учнів спеціальної школи: курс лекцій з навчальної дисципліни для студентів дефектологічних факультетів педагогічних університетів / І.В. Татяничкова. Слов'янськ: Підприємець Маторін Б.І., 2013. 204с.

46. Татяничкова І. В. Соціалізація дитини з вадами розвитку: теорія, досвід, технології: монографія / І.В. Татяничкова. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2017. 457с.

47. Татъянчикова І. В. Соціалізація дітей з порушеннями інтелектуального розвитку: монографія / І. В. Татъянчикова. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2015. 381с.

48. Татъянчикова І.В. Соціалізація дитини з особливими освітніми потребами: поради педагогам та батькам: методичні рекомендації педагогам спеціальних закладів освіти та батькам, які виховують дитину з особливими потребами / І.В.Татъянчикова. Слов'янськ: Видавництво Б.І.Маторіна, 2020. 161с.

49. Татъянчикова І.В. Шляхи забезпечення соціалізації дітей з вадами інтелектуального розвитку в спеціальному навчальному закладі // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). Збірник наукових праць / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова.— вип. III. — Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2012. — с. 227- 236.

50. Татъянчикова І.В. Формування в учнів з інтелектуальними вадами життєвих компетентностей в процесі їхньої соціалізації: науково-метод. посіб. / І. В. Татъянчикова. Слов'янськ: Вид-во Б.І.Маторіна, 2014. 211с.

51. Утьосов Я., Утьосова О., Вержиховська О. Експериментальне дослідження стану сформованості соціальної компетентності підлітків з інтелектуальними порушеннями// Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : зб. наук. праць. Вип. 11. Кам'янець-Подільський. Медобори-2006. 2018. С. 137-153

52. Хохліна О. П. Організаційно-методичні умови забезпечення педагогічної роботи з дітьми з помірною та тяжкою розумовою відсталістю / О. П. Хохліна // Теорія і практика олігофренопедагогіки та спеціальної психології : зб. наук. праць / за ред. Н. О. Макаручук. — К. : Освіта України, 2009. — Вип. 4. — С. 3–11.

53. Хохліна О. П. Особистість у контексті проблеми соціалізації аномальної дитини / Хохліна О.П. // Зб. наукових праць Кам'янецьПодільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Сер. соціально-педагогічна / за ред.: О.В. Гаврилова,

В.І. Співака. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2012. Вип. XX, ч. 1. С.257-265.

54. Хохліна О. П. Теоретичні аспекти проблеми психолого-педагогічного забезпечення соціалізації дитини з порушеннями психофізичного розвитку у контексті особистісного підходу / О. П. Хохліна // Людиноцентризм як основа гуманітарної політики України: освіта, політика, економіка, культура : матеріали Всеукр. конф., 22 лютого 2011р. – К., 2011. – С. 260– 268.

55. Цукерман И. В. Проблемы социализации выпускников специальных школ для детей с нарушениями слуха / И. В. Цукерман // Дефектология. – 1998. – № 1. – С. 42–47.

56. Шапар В. Б Сучасний тлумачний психологічний словник. — Х.: Прапор, 2007.— 640 с.

57. Янса Н.В. Соціальна педагогіка: Короткий курс лекцій / Н.В. Янса // За ред.. проф. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 296с.

58. Ярмола Н. В. Соціально-побутове орієнтування 1 клас : підручник для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей. Київ : Либідь, 2016. 111 с.

59. Ярмола Н. Соціально-побутове орієнтування підготовчий клас : підручник для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей. Київ : Либідь, 2015.111 с.

60. Ярмола Н. Соціально-побутове орієнтування 2 клас : підручник для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей. Київ : Либідь, 2018.111 с.